A. G. M.

MI I ONI.

Nedavno je napisao u Bos. Vili urednik »merodavnog« Srp. Knjiž. Glasnika i docenat beogradskog sveučilišta dr. Jovan Skerlić (poznat fizički našoj široj publici sa njegove slike u predposljednjem Savremeniku) članak o savremenoj srbskoj kulturi, karakterističan za Srbe i za nas, za naš odnošaj prema njima i obratno. Premda je taj autor bio prije žestok socialista, prometnuvši se u još žešćeg samostalca, u stalnog saradnika nasrtljivog beogradskog Dnevnog Lista, njegov članak diše (kao i govori našeg socialiste V. Koraća) srbskim »osećajem« i tolikim šovinizmom, da se moderni kulturni Beograd, kojemu je u mnogome, razume se, »merodavan« sam skromni autor, uzporedjuje intenzivnošću umnog rada pače sa Parizom, gradom, dru. Skerliću tako dobro poznatim, jer je Pariz djakom proučavao u guvernantskom švicarskom gradiću Lozani. Skromni dr. Skerlić dakle pravi sam sebi reklamu i što je kod toga najljepše, taj tobožnji prijatelj Hrvata, namalovan i u Savremeniku, jamačno kao takav, hrvatske kulture i ne spominje, proglasivši beogradsku, dakle svoju kulturu prvom, nedostiživom i bez takmaca u vascieloj čalarnoj našoj Jugoslaviji...

Srbobran je, naravno, merodavno to beogradsko mišljenje prepečatao i kritični dusi hrvatski su megalomansku reklamu progutali kao kakav neoborivi aksiom u času, dok je naš dr. Šišić, braneći srbstvo u Hrvatskoj naveo u Saboru Plinijevo spominjanje Srba, kao da Plinius u tom slučaju ne dokazuje baš tezu A. Starčevića: da ime Srb naime u prvobitnosti nije ime naroda, koji se danas imenom srbskim zove i ponosi, pošto nema sumnje, da Plinije, spominjući Srbe, naziva tim imenom sasvim deseti neki narod ili desetu neku pasminu.

Prelazim preko licemjernog, malo te ne rekoh bizantskog diela toga Skerlićevog sočinjenija, gdje se tuži na žutu, revolversku štampu beogradsku i na nekulturnu moć beogradske mržnje i osvetoljubivosti. Lisica! Moji stari čitaoci svakako se još sjećaju, kako mi se taj u jednom malom plagiatu uhvaćeni hrvatofilski duh osvetio kao Hrvatu u Beogradu upravo jadnički: tako, da mi je u najvećoj mojoj nevolji, usred zime, onemogućio angažman za beogradski kazalištni orkestar. Ne mogući mi dokazati kao novinaru, Parižanin iz Lozane osvetio mi se kao muzikantu. Plemeniti intelektualac pozvao je sebi u pomoć Glad, izvrstno sredstvo u svima osim u literarnim ratovima.

Ja sam prije svega sve, no kulturan šovinist hrvatski, ali kao poznavalac ljudi i prilika u Beogradu, ne bih baš rekao, da srbska savreme-

na kultura stoji tako visoko nad hrvatskom, kako to trubi dr. Skerlić. Naprotiv. Jest, Srbi su u novije vrieme silno koraknuli napred, bolje su se u mnogome od nas organizovali, dajući za prosvjetu goleme u Zagrebu sadašnjosti nečuvene žrtve, ostali su šoviniste i nacionaliste, dok smo mi skoro nenacionalni. Srbi su nas stigli, ali još ako Bog da, prestigli nisu, ma da oni za kulturu žrtvuju, dok se mi za nju žrtvujemo. Kako stojimo medjusobno u naukama, ne znam tačnije, jer nisam naučnik, ali znam, da su Srbi majstori u barnumskoj reklami svojim učenjacima, dok naši Musići, Bulići, Dvoržaci, Maretići, Smičiklasi, Pavići, Hranilovići, Gorjanovići, naši dobri pravnici prolaze i medju nama u Zagrebu skoro nepoznati, nepriznati. Koliko reklame napraviše samo Cvijiću, geografu, pa onda Tesli! Mudro ćute, da je otac njihove prirodne nauke Hrvat Pančić i dok mi ljude kao pokojni Pilar upravo omalovažavamo, Srbi nas »šacuju« još gore, sudeći hrvatsku nauku po učenjacima kao dr. Šurmin, a ne Jagić. Istina je, furtimaština ne steže slobode srbske nauke, ali joj smetaju drugi momenti, naročito politika. Evo, naučar, učenjak dr. Skerlić je istodobno stranački novinar, ma da tom činjenicom svakako više dobiva »žuti« žurnalizam no prava, čista nauka. Zamislite kakovog Tainea, koji se svaki dan sa »žutom štampom« nateže po novinama! Pravi učenjaci toga ne čine, a to čine mnogi beogradski naučnici, ako i u manjoj mjeri od dra. Skerlića.

U umjetnostima Srbi daleko zaostaju za nama. To je fakat. U literaturi danas nisu ni u kojem slučaju bolji, ma da imaju već od Ruvarca i Nedića literarnu, od naše mnogo sistematičniju savremenu literarnu kritiku. Ta kritika medjutim usuprot upravo bezobraznoj autoritativnosti svojoj imadjaše sve osim dubljine i objektivnosti. Vulović je tvrdio, da je Mažuranić Njegošu ukrao Čengić-Agu, Nedić, da Hrvati govore životinjskim jezikom, da je Zmaj samo za djecu pjesnik, smatrajući logiku jedinim sredstvom kritike, odsudivši na smrt Miletu Jakšića, jer u jednoj lirskoj, nelogičnoj pjesmi ne bijaše logičan. Skerlić opet traži od pjesnika, da budu kao i on: da budu uvodničari, radikali, socialiste ili samostalci. Od Hrvata je hvalio Jelovšekove sumanute, smušene *Simfonije* i Milčinovićkino izdanje, gdje se priča vrlo dosadno, kako je teda negda D. Jernevićeva izgubila svoje silno čuveno i slabo atakirano djevičanstvo. Mi Hrvati nemamo profesionalnih kritičara, t. j. ljudi, koji su u književnosti samo literarni sudije, ali bolje da nema nikakve no ovakove kritike. Kako u takvoj kritici prolaze neslavosrbski dusi, lasno je pogoditi. Ni u Šurminovoj književnoj poviesti nema moćnog pisca A. Starčevića, dok u sličnoj Grčićevoj historiji figuriraju bez Skerlićevog kritičarskog

prosvjeda, u drugom izdanju, kao hrvatski stariji pisci tek kajkavci i čakavci, a medju novim našim pripovjedačima nabrajaju se ova gospoda: Tresić-Pavičić (»Pobjeda Krjeposti«), Vladoje Jugović, Ljubomir Ivanić, Vladoje Pastorčić, Ivan Klemenčić, Gj. Janeković i — — — Stjepan Radić. I to je književna historija! Ma da mene navodi kao kritičara Grčić dosta često, ne spominje me medju kritičarima, jer mu to po svoj prilici ne ide u račun iz političkih razloga. Kod Srba naime sve, pa i estetika i kritika, služi ekskluzivnoj nacionalnoj njihovoj misli, dok je novija hrvatska, naročito slavosrbska kultura direktno antihrvatska ili barem nehrvatska.

Što se tiče Skerlićeve tvrdnje, da je Beograd više moderan i zapadnjački od svih jugoslavenskih, dakle i hrvatskih centara, to je puka dosjetka. Ma koliko dohočastili Srbi u Pariz i Berlin, oni odonud donose više spoljnu, površnu, nego unutrašnju kulturu. Njima je mnogo bliži Carigrad, a naročito Rusija, koja je preko Černjiševskievih djaka i stvorila najvažniju struju, radikalizam u Srbiji. Ono, što je fino i visoko u romanskoj kulturi, Srbi ne mogu razumjeti iz tog prostog razloga, što kao skorojevići nemaju smisla za vriednosti tradicije i što ih kao nekatolike katolicizam nije, kao nas, osposobio za graece-latinsko historijsko zapadnjačtvo. To je razlog, što Srbi nikako ne shvaćaju pravi, čisti klasicizam. Oni su rodjeni »realiste«, a s realizmom ćeš slabo razumjeti jezgru Rima, pa pravi sadržaj njemačke, francuzke, engleske — u kratko: zapadnjačke misli. Zato i vidimo, da prijatelji balkanizovanja hrvatske kulture na uštrb hrvatstva, kod nas brane realistične koncepcije, udaraju na naš »tradicionalizam« i klasični idealizam, dok Srbi nastoje baš te struje kod svoje kuće udomaćiti. I to su evo činjenice. Naši naprednjaci navaljivahu na naš »historizam«, tradicionalizam, ali hvale one hrvatske umjetnike, koji uzdižu kao Vojnović i Meštrović s r b s k u historijsku tradiciju pod izgovorom narodne pjesme, kao da zajednička pjesma narodna ne slavi i katoličkih, pa muslimanskih hrvatskih junaka. Tradicije su dakle dopuštene samo Srbima, a Hrvatima niesu.

Neoporeciv je fakat, da je ideja narodne sloge Srbima ponuka za srbovanje, dok kod većine Hrvata i ta misao oslabljuje ideju hrvatsku. Evo, ovih dana je srbski naprednjak djak Mitrinović, zahvalio na javnom predavanju Meštroviću, što je pod vidom umjetničke secesije pravio reklamu usred Zagreba srbskoj historijskoj, dakle jednoj neartističnoj ideji. Bojkotovan u Beogradu, isti taj umjetnik je pozvan onomadne za gosta u srbskom državnom paviljonu i kako je taj idealista velik mudrac i vrlo p r a k t i č a n, r e a l i s t i č a n tip, on će to primiti, to prije, što Hrvati u Rimu ne će imati svog paviljona i što je

u tom slučaju bolje, da naši umjetnici izlažu sa Srbijancima no sa Magjarima, pogotovo iza izjave srbske, da Hrvati mogu kod Srba izlagati kao Hrvati, što teže mogu kod Ugara.

Ta privlačivost srbstva ne može se onako na prečac odsuditi kao renegatstvo, pojava vrlo obična u nas. Tradicijski, latinski Dubrovčani kao Pucić i drugi posrbice bijahu i jesu to iz inata proti slobodoubilačkoj Austriji. Dok je još Dušan Kotur sa mladim Stj. Miletićem bio pravoslavni stekliš, moj kolega iz pravaškog Tresićevog N. Vieka Cippico (srbsko ime!) je danas ovejani Srbin kao neki dantolog, Dalmatinac Henrik Barić, koji proklamuje svoje srbstvo u posljednjem Savremeniku. Kod nas je vrlo komotno biti Srbin, naročito u literaturi i umjetnosti. Prave ti reklamu Hrvati i Srbi, a kako je borba za hrvatstvo teža i mučnija no za srbstvo, izpadaš kao slavosrb slobodoljubac, borac, ma da to nisi. A što je najvažnije, prilike kulturne i političke su u hrvatstvu tako užasne, te ljudi, koji očajavaju u budućnost i snagu našeg naroda, koji gledaju, kako Srbija, jučerašnji prnjavor, ide napred, dok mi polagano, ali sigurno nazadujemo, da ti ljudi, bez energije za hrvatsku borbu i ne poznavajući Srbije vjeruju u njenu silnu reklamu, izvrstno organizovanu i po hrvatskim listovima i prigrljuju srbski ideal u očaju svoga vlastitoga. Grozne naše neprilike socialne, kulturne i političke najbolji su agenti srbstva kod nas i sa toga gledišta je Frank najbolji agent slavosrbštine u Hrvatskoj kao i nekadašnji Khuen. Zbog tih razloga je Stari imao pravo, kada je austrijanštinu i magjaronstvo proklinjao kao stvaraoce slavosrbštine u Hrvatskoj. Intiligenat slabe hrv. energije, gubeći vezu u Austrijom i Peštom gaženi ideal hrvatski, silom tiranije se zagrijava za drugi, srbski, ma da je socialno još možda od hrvatskoga inferiorniji.

Iz svega toga sliedi ova pouka: Dokle god bude Srbija u uporedjenju sa Hrvatskom politički ideal, dokle god Hrvatska ne postane zemlja najširih sloboda, zemlja prosviećene demokracije u posjedu svih svojih prava, srbstvo će kod nas, naročito medju pravoslavnima, uviek naći svojih političkih prozelita i separatista. Dokle god bude naša kultura anacionalna, nehrvatska, jugoslavenska kao Akademija, dokle god bude naša pučka prosvjeta, naročito školska, u šakama antihrvatskih, magjaronskih vladinovaca, dušmana hrvatskog imena i prošlosti ili jezuita, zakletih neprijatelja svake zdrave nacionalne prosvjete, srbska kultura, premda inferiornija još uviek, djelovat će i pravit će medju nama zbrku sve dotle, dok naša kultura ne bude nacionalna i slobodna kao kultura srbska. Mi moramo dakle nacionalizovati, pohrvaćivati našu prosvjetu, naše družtvo i našu politiku u čistom hrvatskom, kao Srbi što to čine u čistom srbskom duhu, pa ne

ćemo morati doživljavati, da »čista« umjetnost kao Meštrovićeva i Vojnovićeva pravi neumjetničku, političku propagandu srbstvu s izgovorom umjetničke, za propagandu hrvatstva zabranjene slobode, pa da naši jugoslavjani svoje hrvatstvo gube, dok Srbi baš time (kao dr. Skerlić) svoje srbstvo utvrdjuju.

HRVATSKA SLOBODA, III, br. 117, str. 1,
br. 118, str. 1, Zagreb, 25. i 27. V. 1910.